Vasile Bahnaru

MIHAI EMINESCU – LINGVIST ŞI PROMOTOR AL LIMBII LITERARE ROMÂNEŞTI

0. Mihai Eminescu a fost şi rămâne un spirit enciclopedic de talie universală, un cărturar în înțelesul clasic al cuvântului. Nu cred să fi existat, în istoria civilizației umane, vreo personalitate care să se fi interesat de un cerc atât de vast de probleme, începând cu ştiințele umanistice şi terminând cu cele exacte. Evident, Mihai Eminescu nu a elaborat teorii ştiințifice proprii în domeniile respective, activitatea sa limitându-se, de cele mai multe ori, la conspectarea unor studii din cele mai variate sfere ale activității umane, acestea fiind însoțite, de regulă, de note apreciative sau critice personale, sau la elaborarea unor note, conținând opinii proprii, comentarii, observații sau constatări cu privire la anumite probleme, sau chestiuni de o diversitate surprinzătoare. El s-a informat în toate domeniile culturii şi ale ştiinței, inclusiv în cele ale ştiințelor exacte şi ale naturii. El citea, conspecta şi traducea lucrări ştiințifice din cele mai diferite sfere de activitate, aşa cum se vede din traducerile ştiințifice cuprinse în volumul *Fragmentarium*, în care, din păcate, nu s-a făcut distincție între traduceri şi lucrări originale[1].

0.1. În ceea ce priveşte multitudinea sferelor de activitate, Mihai Eminescu se autocaracterizează cu modestie francă, fără a face uz de indolența proverbială a germanilor, ci de legendara autoironie franceză, notând: „D. Michalis Eminescu, vecinic doctorand în multe ştiințe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvântului şi în conflict cu judecătorul de instrucție, fost bibliotecar, când a şi prădat biblioteca, fost revizor la şcoalele de … fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas şi al altor jurnale necitite colaborator”[2]. Vorbind despre ştiință, Mihai Eminescu o defineşte în calitate de permanentă rectificare a rezultatelor obişnuite anterior, susținând că „ştiința: o trecere şi retrecere de unități foarte mici, când la un termen fracționar, când la celălalt: o vecinică corectură”[3]. Este demnă de toată atenția noastră opinia lui Mihai Eminescu în problema identificării unor frapante coincidențe de idei în operele mai multor autori, adică „coincidința cea adese uimitoare în pasaje, ba în cugetări organice întregi, a autorilor celor mari”, căci „este *acelaşi* om care trăieşte în toți, şi naturi inferioare cred cum că s-a plagiat unii pe alții, pe când poate nici nu s-au citit, şi fiindcă fiecare regăseşte sâmburele individualității sale în cei mari, crede de datorie a reda comentarii şi ramificațiunile individuale ale acelui sâmbure, de aicea apoi se nasc diferiți glosatori şi explicatori, cari de cari mai proşti, ale (ai) autorilor mari”[4].

0.2. Aşadar, din analiza notelor şi conspectelor de texte din domeniul filologiei putem constata că acestea au un caracter, în general, de însemnări de lucru şi sunt consemnate în diferite perioade. Fiind examinate în ansamblu, ele oferă o privire panoramică asupra problemelor de care era preocupat Mihai Eminescu în activitatea sa intelectuală şi probează

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

prezența unui cugetător de mare putere speculativă şi cu intuiție de anticipație fantastică. Totodată, textele în cauză se evidențiază prin aplicarea metodelor matematice în studiul ştiințelor sociale, poetul fiind astfel un precursor al matematizării ştiințelor sociale.

În acelaşi timp, din cele relatate am putea conchide că în prezent încă nu dispunem de o imagine magistrală a personalității culturale şi ştiințifice a lui Mihai Eminescu şi rămânem în aşteptarea unor studii serioase despre Mihai Eminescu filosof, istoric, astrofizician, matematician, fizician, geograf, economist, lingvist, politician, psiholog etc., etc.[5]

0.3. Revenind la tema enunțată în titlul comunicării noastre, ținem să menționăm că autorul „Luceafărului" nu a elaborat nicio teorie lingvistică proprie, conspectele, notele şi comentariile sale de natură lingvistică constituind un ansamblu luxuriant de probe că autorul lor era preocupat dacă nu de toate, cel puțin de majoritatea problemelor referitoare la limbajul uman. Mai mult, analiza manuscriselor eminesciene demonstrează cu o mulțime de dovezi irefutabile că autorul lor cunoştea toate teoriile şi direcțiile de cercetare din lingvistica de până la dânsul şi din timpul vieții lui. În această ordine de idei sunt elocvente conspectele poetului care includ studii de Hermann Steinthal, Carl Philipp Moritz, August Friedrich Pott, Moritz Lazarus, Wilhelm von Humboldt etc. În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm succint ansamblul de probleme lingvistice care l-au preocupat în mod special pe Mihai Eminescu.

1. Încă în perioada studiilor universitare din Viena şi Berlin, Mihai Eminescu a manifestat un interes sporit pentru cele mai variate probleme de lingvistică generală. Textele de această natură se ocupă de originea limbii, de relația dintre limbă şi psihicul uman, de structura internă a limbii, de importanța limbii în viața spirituală a națiunilor, de evoluția limbii literare prin emanciparea ei de sub dominația etimologică şi sintactică etc.

1.0 Sunt deosebit de valoroase „notițele" poetului privind raportul limbii cu psihologia, problemă tratată în mod special în studiile lui Hermann Steinthal, care interpretează limba ca un mecanism psihic. În această ordine de idei urmează să menționăm că poetul conspectează studii sau fragmente din acestea, face note marginale asupra unor probleme sau afirmații lansate de lingviştii secolului al XIX-lea. Astfel, în *Fragmentarium* atestăm mai multe conspecte şi note din creația unor lingvişti cu renume, ca **Wilhelm von Humboldt** (studiul *Despre raportul dintre scriere şi* vorbire)[6], **Hermann Steinthal** (studiul *Reflecții introductive privind psihologia popoarelor (ca invitație la redactarea unei reviste de psihologie a popoarelor şi de lingvistică)*[7], **Hermann Steinthal** şi **Carl Philipp Moritz** (studiul *Despre verbele impersonale*)[8], **Hermann Steinthal** (studiul *Asimilare şi atracție în lumina psihologiei*), **August Friedrich Pott** (studiul *Despre varietatea expresiei lingvistice după sunet şi noțiune*), **Moritz Lazarus** (studiile *Condensarea gândirii în istorie* şi *Câteva idei sintetice despre psihologia popoarelor*)[9] etc.

1.1. În opinia lui Mihai Eminescu, limba este un fenomen eminamente social, susținând că „arta de a guverna = arta de a armoniza interesele claselor societății, şi aceasta pentru că tot ce este, este un rezultat al societății: limbă, spirit, învățătură, avere, civilizație, putere"[10]. Ca fenomen social, limba este de o importanță decisivă în procesul de constituire şi de existență a națiunilor, întrucât „cine zice un popor zice mult: oamenii vin la un semnal dat în limba națională. Îşi dirig deodată şi spontan forțele lor colective

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

într-o singură direcție de mișcare”[11], căci „*eu e Dumnezeu. Națiunea mea e lumea, cum fără eu nu e Dumnezeu, astfel fără națiunea mea nu e lume*. *Națiunea – acest complex de euri*”[12]. Aşadar, limba şi naţiunea, deşi nu sunt identice, constituie o unitate de fenomene interdependente, aşa încât nu există naţiune fără limbă, tot aşa cum nu există limbă fără naţiune. Mai mult, pentru Mihai Eminescu „spirit şi limbă sunt aproape identice, iar limba şi naţionalitatea asemenea”[13]. Pornind de la ideea că „într-adevăr, dacă în limbă nu s-ar reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: «aşa voiesc să fiu eu şi nu altfel», el se întreabă: „oare s-ar fi născut alte limbi pe pământ?”. Tocmai din aceste considerente, Mihai Eminescu conchide: „simplul fapt că noi românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, «una singură» ca nealte popoare, şi aceasta în oceane de popoare străine ce ne înconjură, e dovadă destulă şi că aşa voim să fim noi, nu altfel»[14]. Şi ca un corolar al interdependenței dintre limbă şi naţiune, M. Eminescu susține: „Daci sau romani, romani sau daci: e indiferent, suntem români şi punctum. Nimeni n-are să ne-nvețe ce-am fost sau ce-am trebuit să fim; voim să fim ceea ce suntem – români”[15], din care cauză „limba şi naţionalitatea românească vor pieri deodată cu românul material, cu stingerea prin moarte şi fără urmaşi a noastră, nu prin deznaționalizare şi renegațiune”[16]. Acesta ar fi un argument în plus pentru ca „amicii” noştri şi rătăciții dintre noi să renunțe la existența unui popor „moldovenesc” şi a unei limbi „moldoveneşti”.

1.2. Luând în discuție problema originii limbii, Mihai Eminescu susține, în cunoştință de cauză, că „teoria cu privire la formarea limbii se află în afara domeniului acesteia, situându-se mai degrabă în cel al antropologiei”[17]. În continuare, autorul menționează că cercetările antropologice în problema originii limbii „se întind retrospectiv până în preistorie, dar nu contactează punctul originar; iar vestita maximă a voiajului Palgrave că niciodată nu ne vom extinde cercetările până la trecutul lipsit de vorbire apasă greu asupra lui”[18].

Mihai Eminescu este de părerea că unitățile inițiale de limbă au fost verbele, dat fiind că „în urmă cu mai bine de 2 000 de ani, gramaticii indieni deja au derivat cuvintele limbii lor din rădăcini, iar aceste rădăcini le-au reunit în tabele care aparțineau tuturor limbilor sferei popoarelor indo-europene, ce luaseră ființă pe respectiva bază. Aceste rădăcini însă conțin toate noțiunile ce țin de verbe. Cât de remarcabil acest fapt!”. În baza acestui fapt, el ajunge la o concluzie care pare imbatabilă până în prezent: „toate verbele exprimă o schimbare în spațiu, o mişcare sau o poziție din mişcare, constanța unei stări. La început a fost fapta – s-ar putea spune. Fapta a fost cel dintâi obiect al observării şi al denumirii, întrucât orice mişcare în spațiu poate fi recunoscută doar prin intermediul ochiului, atunci limba omenească îşi are obârşia în ochiul omenesc”[19].

1.3. În opinia mai multor oameni de cultură, limba este componenta principală a existenței individului, căci doar ea îl face pe om să fie om, fără această componentă determinantă omul încetează a fi om, întrucât „numai acolo unde există limbă există lume” (Martin Heidegger). Tocmai din aceste considerente, acad. Mihai Cimpoi, pornind de la comunitatea de idei existente în creația lui Mihai Eminescu şi cea a lui Martin Heidegger, ajunge la concluzia că limba este „casa ființei noastre” sau „locul de adăpost al ființei”[20]. Având în vedere ideile lansate de Eminescu şi Heidegger, acad. Mihai Cimpoi constată că omul se comportă ca şi cum el ar fi creatorul şi stăpânul limbajului, în timp ce, dimpotrivă,

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

limbajul este şi rămâne stăpânul lui şi îşi bazează constatarea pe următoarele afirmaţii ale lui Mihai Eminescu: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră…”[21]; „Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantezia sau inspiraţia noastră momentană – ci după ideea în genere şi în amănunte – care-a predomnit la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească”[22] şi pe cele ale lui Martin Heidegger: „Omul se poartă ca şi cum el ar fi făuritorul şi dascălul limbii, când de fapt ea rămâne stăpâna omului. Atunci când acest raport de subordonare se răstoarnă, omul ajunge să urzească ciudate maşinaţiuni”, „Limba este domeniul (templum), adică locul de adăpost al Fiinţei. (…) Deoarece limba este locul de adăpost al Fiinţei, noi ajungem la fiinţare străbătând neîncetat acest loc de adăpost”[23].

1.4. În fine, urmează să amintim că pentru Mihai Eminescu limba este valoarea supremă a unui popor, acesta din urmă având nevoie „de un tezaur sufletesc, de un reazem moral într-o lume a mizeriei şi durerii”, iar acest tezaur „i-l păstrează limba sa”, căci „în limba sa numai i se lipesc de suflet preceptele bătrâneşti, istoria părinţilor săi, bucuriile şi durerile semenilor săi” şi „numai în limba sa omul îşi pricepe inima pe deplin”[24]. Astfel, poetul ajunge să definească limba în calitate de „copie a sufletului uman, despre care ne redă, în articulaţiile şi în legăturile ei tainice, o icoană fidelă”[25] şi ca urmare limba este declarată drept „cea mai mare capodoperă a instinctului uman – o capodoperă în dublă privinţă, prin faptul că o substanţă materială sugerează un interior ideal”[26].

1.5. Mihai Eminescu s-a interesat în mod special de filosofia limbii şi, fără a elabora studii personale în acest domeniu, a conspectat, aşa cum am constatat mai sus, unele cercetări semnate de Hermann Steinthal, Carl Philipp Moritz, Franz Bopp etc. În opinia lui M. Eminescu, reprezentarea psihică, ca şi corelativul său verbal – cuvântul, este „indiferentă în orice simpatie sau antipatie, ea nu e nici bună, nici rea, e inocentă ca şi copilul”[27], întrucât „vorbirea ca atare, în şi pentru sine, gura, tonul, nu au în ele nimic nociv”, „nu cuvântul repugnă sau atrage, căci citite din interes filologic într-o carte, să zicem, cuvintele nici nu se atrag şi nici nu se resping prin sentimentele de care sunt animate, ci vă interesează doar ca formă pură, în vederea cercetării lor, cuvântul nefiind altceva decât formă”[28].

Totodată, M. Eminescu, sub influenţa cercetărilor realizate de lingviştii citaţi, face o distincţie netă între conţinut şi formă, distincţie care va deveni un procedeu de bază în lingvistica modernă începând cu Ferdinand de Saussure, afirmând următoarele: „Conţinutul constă din senzaţii şi din reprezentările şi noţiunile formate de acestea, alături de afectivitatea care le este inerentă. *Forma constă din trecerea acestui conţinut prin conştiinţă sau din condiţia elementelor acesteia*”[29]. Pornind de la aceste distincţii, autorul conchide că specificitatea unui popor „se manifestă atât în conţinut cât şi în formă, dar în aceasta din urmă se exprimă mai original, mai rafinat şi mai profund. Astfel toate elementele care constituie conştiinţa poporului – religie, moravuri, concepţie ş.a.m.d. – sunt un conţinut de idei; numai limba însă înfăţişează, pe lângă conţinutul reprezentărilor reflectat în cuvinte, de asemenea forma ideilor, dinamica gândirii, în flexiunea cuvintelor şi în sintaxă” şi ca urmare „limba nu include doar concepţia despre lume a poporului, ci redă şi imaginea activităţii contemplative însăşi”[30].

Relaţia dintre formă şi conţinut are, în opinia lui Mihai Eminescu, ca şi pentru F. De Saussure, un caracter arbitrar; căci „toate noile cercetări conduc la importantul adevăr

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

că sensul cuvântului nu stă în nicio relaţie intimă şi necesară cu sunetele sale şi poate că niciodată nu stă într-o relaţie permanentă", „de aceea ajungem la surprinzătoarea înţelegere a faptului că asupra accepţiei şi semnificaţiei unui cuvânt hotărăşte doar uzul limbii" [31]. Ceea ce am putea obiecta în această privinţă ar fi faptul că relaţia dintre formă şi conţinut, deşi este arbitrară din punctul de vedere al originii, are un caracter obligatoriu, necesar (Emile Benveniste) la nivel sincronic, întrucât orice unitate lexicală poate exista numai în virtutea existenţei unei relaţii obligatorii consacrate în comunitatea respectivă între o formă dată şi un conţinut dat.

1.6. Fiind un bun cunoscător al realizărilor recente din lingvistica europeană, Mihai Eminescu nu a putut rămâne indiferent faţă de lingvistica comparată care îşi datorează apariţia studiilor lui W. fon Humboldt, Franz Bopp etc. şi care este rezultatul unei sinteze a datelor obţinute prin cercetările asupra limbilor vechi şi noi, din Europa şi Asia. Comparându-se structura gramaticală a limbilor vechi cu cea a limbilor noi din America şi Asia, s-a ajuns la concluzia că limbile evoluează neîncetat, iar comparaţia dintre diferite limbi demonstrează că unele seamănă destul de mult între ele şi în baza acestui fapt a fost formulată o concepţie fundamentală pentru lingvistica modernă: limbile descoperite în Asia şi America conţin unele elemente asemănătoare şi acest lucru nu este altceva decât rezultatul procesului de diversificare a unor limbi mai vechi, cunoscute şi studiate din texte.

Făcând referire la Max Müller, Mihai Eminescu susţine că filologia, inclusiv lingvistica, însuşindu-şi metoda comparativ-istorică, a devenit „o ştiinţă exactă" [32]. Luând în discuţie adjectivele, M. Eminescu constată că limba germană, în raport cu limbile clasice (greaca, latina, sanscrita) şi cu cele romanice, nu posedă capacitatea de a substantiviza adjectivele [33]. Tot în acest context este necesar să amintim observaţiile comparative ale lui M. Eminescu cu privire la limba maghiară, caracterizată prin flexiune turanică, dicţionar slav şi sintaxă germană, în timp ce limba română dispune de flexiune traco-ilică şi dicţionar latin al limbii în circulaţiune [34].

1.7. Fiind contemporan al psihologismului lingvistic, Mihai Eminescu nu identifică gramatica nici cu sistemul logicii sau al metafizicii, nici cu cel al psihologiei [35], „întrucât formele proceselor psihologice ale conştiinţei noastre nu se transpun direct în sunet şi nu formează forme gramaticale, limba nu e unealtă directă a conştiinţei în legătura sa mecanică cu organele fonatoare; dimpotrivă, ea este prima răsuflare a *conştiinţei de sine*; nu e pură devenire în spirit, ci primul act al spiritului – tot exteriorul şi tot interiorul, procesele senzoriale, ca şi cele logice şi psihologice sunt simplă materie prin care şi în care spiritul îşi încearcă pentru întâia dată puterea sa alcătuitoare" [36] pentru ca în continuare să menţioneze că „a da formă înseamnă a-şi însuşi, a percepe", de aceea „nu există nimic metafizic, nimic psihologic în limbă, ea este însă apercepţie artistică, firește instinctivă a oricărei fiinţe şi deveniri în natură şi spirit" şi ca urmare „limba propune la fel de puţină psihologie, ca şi fizica; cine o studiază nu vede niciodată cum concepe *ea* viaţa naturală şi pe cea sufletească. Dar motivele pentru care face asta aşa sau altfel nu se pot înţelege decât prin psihologie, şi cum tot psihologic tratăm şi ideile şi străduinţele individuale" [37].

2.0. Caracterul unitar al limbii române este o realitate indiscutabilă. Mai mult, se consideră că tocmai limba română „a fost şi este de-a lungul istoriei noastre zbuciumate cimentul indestructibil al unităţii noastre, a românilor de pretutindeni, mai ales atunci

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

când a trebuit, prin vitregia destinului, să trăim multe secole în ţări cu nume diferit, până când unirea cea adevărată din 1918 a consfinţit realitatea istorică a poporului român în statul naţional unitar, – act istoric de consfinţire a dreptăţii noastre”[38]. Tot în această ordine de idei, readucem în memorie faptul că noi, românii, aşa cum susţine undeva istoricul Neagu Djuvara, „suntem poate singura ţară din Europa, în afară de micile ţări, al cărei sentiment naţional este exclusiv întemeiat pe faptul că vorbim aceeaşi limbă de la Nistru până la Tisa, lucru care nu se întâmplă în alte ţări unde sentimentul naţional s-a clădit de veacuri, încetul cu încetul, în jurul unei istorii comune. La noi cimentul este limba!” Ideea unităţii limbii române este susţinută şi de lingvişti de marcă. Astfel, academicianul Iorgu Iordan susţine că „pe teritoriul lingvistic românesc nu există o diversificare atât de adâncă, încât să dea naştere unui fel de bilingvism, adică la situaţii în care vorbitorii unui grai să vorbească acasă graiul local, iar atunci când depăşesc zona acestui grai să fie nevoiţi a folosi limba comună a întregului popor ca pe o altă limbă, nici în ceea ce priveşte fonetismul, nici în ceea ce priveşte lexicul, nemaivorbind de sistemul lexical”[39]. Încă mult înainte, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, George Barițiu, adresându-se oamenilor politici din Imperiul Austro-Ungar, susținea că între limba vorbită în Moldova, Muntenia şi Ardeal nu există nici atâta deosebire, cât există între limba germană vorbită în Viena şi cea vorbită la Berlin.

2.1. Tocmai în baza celor afirmate de cei nominalizaţi anterior putem susţine cu toată convingerea că Mihai Eminescu s-a dovedit a fi, şi de această dată, un predecesor al ideilor privind unitatea răspândirii teritoriale a limbii române: „Limba română e unica în Europa care n-are proprie-vorbind dialecte. Pe-o întindere de pământ atât de mare, despărţiţi prin munţi şi fluvii, românii vorbesc o singură limbă”[40]. În acelaşi timp, poetul nostru este conştient de valoarea limbii scrise în procesul de unificare a limbii. Astfel el susţine că „unitatea actuală a limbei vorbite, deşi e în parte un merit special al epocei lui Matei Basarab, dovedeşte totuşi că şi în această privire erau elemente cu totul omogene, preexistente limbei bisericeşti, cari înclinau a căpăta o singură formă scrisă. Organografic vorbind limba era aceeaşi; numai termenii, materialul de vorbe diferea pe ici pe colo”[41]. Anume unitatea limbii i-a permis poetului să identifice „o unitate de origini etnice”[42] ale poporului român[43].

2.2. Pentru a demonstra unitatea poporului român, poetul apelează la probe de toponimie, menţionând că „există multe indicii, atât în numirile localităţilor şi râurilor, precum şi în alte împrejurări, cari denotă o unitate a neamului românesc preexistentă formaţiunii statelor noastre”, căci „pe când găsim în Ţara Românească *Argeşul*, găsim tocmai în nordul Daciei un pârâu numit *Argestrul* care se varsă din stânga în Bistriţa, râu ce izvorăşte din Maramureş. Pe când în Ţara Românească aflăm *Câmpulungul* ca ţinut şi descălecătoare, aflăm în Bucovina, în creierul munţilor, un *Câmpulung* tot ca ţinut şi descălecătoare”[44].

2.3. În fine, Mihai Eminescu argumentează existenţa unităţii etnice şi de limbă a neamului nostru prin prezenţa unui drept cutumiar comun pentru toţi românii: „Înainte sau abia după formarea statelor române vedem românii de sub Coroana Ungariei pretinzând să se judece între ei după dreptul lor propriu, jus Olachale sau Olachorum*;* o cerere analogă fac moldovenii ce pribegise în Polonia, să se judece după dreptul românesc. Şi aceasta când? Pe la 1380. Care-a fost acest drept consuetudinar la carele ei ţineau cu sfinţenie,

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

fie sub coroana Ungariei, fie sub a Poloniei? El n-a fost scris niciodată; era atât de viu în conştiinţa poporului, atât de necontestat de nimenea, încât nici unul din vechii noştri Domni n-au găsit de cuviinţă să-l codifice”[45].

2.4. În notele poetului, unitatea limbii române este examinată paralel identitatea poporului român. Unitatea de limbă a fost determinată de „cărţile bisericeşti, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Ţara Românească”, care au oprit „procesul de diversificare şi de dialectizare a graiului viu” şi în urma acestui fapt limba „primeşte prin cărţi o normă unitară în rostire şi în scriere, căci, printr-un instinct fericit, traducătorii şi scriitorii originali aleg ca model dialectul cel mai arhaic al românilor, cel vorbit în Ţara Românească şi-n o parte a Ardealului, căci la cel mai vechi din toate se puteau reduce, ca la un prototip, dialectele ce încercau a se forma pe atunci”[46]. Mai mult, poetul crede că acesta poate fi considerat drept „un instinct de adevăr” sau chiar „cunoştinţa limbei latine care i-a îndemnat la aceasta”, atribuindu-i o importanţă deosebită în acest proces de unitate literaturii populare, „a cărei răspândire uniformă nu e de tăgăduit. Aceleaşi balade ce s-au cules în munţii Moldovei sau ai Ardealului s-au aflat, în variante, în Dobrogea, încât se constată că piesele nemerite de literatură populară aveau tendenţa de-a se răspândi la toţi românii”[47].

3.0. În probleme de istoria limbii române, Mihai Eminescu, bazându-se pe materiale documentare din domeniul istoriei, afirmă că „e indiferentă chestiunea dacă elementele ce compuneau acest sâmbure de popor modern erau tracice şi latine sau latine şi ilirice, destul numai că, din al VI-lea secol după Hristos, la năvălirea avarilor în Tracia (a. 579) oastea condusă de Martin şi Comenţiol e compusă din oameni ce vorbesc româneşte”. Totodată, M. Eminescu constată, pe bună dreptate, că „în limba română se găsesc însă tocmai elementele unei latinităţi arhaice, ce nu se putuse păstra decât tocmai numai în Italia şi nu la cei ce-nvăţau limba clasică a statului”[48].

În procesul de refacere a unor forme lexicale sau gramaticale se cer cunoştinţe lingvistice profunde, întrucât „consistenţa unei limbi începe cu scrierea ei”, dat fiind că „elementele primite în această scriere, nouă fiind chiar, devin consistente şi rămân în limbă, dacă nu contrazic cu derecţiunea spirituală a poporului. Ele nu trebuie să coincidă cu natura limbei, ci numai să nu-i contrazică” şi ca urmare „limba română de-aceea s-a depărtat şi s-a înmuiat aşa de latină, pentru că aşa de lungă vreme nu a fost scrisă”[49].

3.1. O atenţie deosebită merită opinia lui M. Eminescu despre legităţile de evoluţie a cuvintelor moştenite din limba latină şi a celor împrumutate din slavonă în limba română: „sigur e că, deşi au multe elemente slavone în limbă, nu sunt slavi. Cuvântul pentru care nu sunt şi nu pot fi slavi este linguistic. Legile după cari cuvintele latine s-au prefăcut în cuvinte româneşti şi-au sfârşit demult evoluţiunea lor; în momentul în care românii au primit cuvinte slavone, limba lor era formată de secole deja, încât, deşi cuvintele slavone sunt vechi, ele nu s-au asimilat nici până în ziua de azi cu limba noastră, excepţie făcând de vreo patru sau cinci vocabule cari privesc păstoria”[50].

3.2. Deşi Mihai Eminescu, vorbind despre originea etnică a românilor, neagă „coborârea” lor „din traci”[51], fiind totodată sigur că „s-ar putea deduce numai un singur lucru. La popoarele din Dacia, neexceptând pe cel român, trebuie să se afle urme de fonologie dacică”[52], totuşi el, pornind de la studiile elaborate de lingvistul sloven Franz von Miklosich, identifică anumite coincidenţe lexicale şi fonetice existente în română

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

şi în albaneză. Mai întâi, el consideră poporul albanez şi limba albaneză ca provenind din aceleaşi triburi antice ale tracilor ca şi poporul român şi, respectiv, limba română: „Amestecul foarte mare şi pestriț al limbei albaneze, care întrece pe al celei engleze, se va fi născut din două împrejurări cari concurg: întâi din vechimea poporului însuşi, care în viața sa lungă a avut ocazia de-a primi foarte multe influențe străine, al doilea din numărul cel mare al popoarelor cari parte coexistă, parte au locuit pe rând în Peninsula Balcanică. Din limbă se dovedesc nenumărate atingeri cu cea română vorbită în Evul Mediu de poporul nostru, foarte numeros pe atuncea în Peninsulă”[53]. În continuare, M. Eminescu constată că în urma analizei a 261 de numiri albaneze de animale, au fost identificate 47 de unități lexicale care „se ating cu cuvinte româneşti, multe cu alte cuvinte romanice, 21 italiene, 41 vechi greceşti, înrudite însă originar, 38 medii şi neogreceşti. Dintre toate abia 30 se păreau de origine curat albaneză”[54]. Cu acest prilej, cărturarul nostru afirmă că „tracii şi ilirii erau popoare înrudite. Descendenții ilirilor sunt albanejii actuali, din traci s-au născut românii”[55]. Referindu-se la F. fon Miklosich, el atestă „vreo 50 de cuvinte cari parte sunt comune albanejilor şi românilor, parte au în amândouă limbile o formă şi un sens deosebit”, în timp ce „un număr însemnat de cuvinte latine au trecut de la români nu numai în limba bulgară, ci în toate limbele Peninsulei”[56], ca în fine să conchidă „cum că albanezii şi românii sunt unul şi acelaşi popor, însă unii au păstrat limba tracă, iar cei din urmă şi-au apropiat dialectul latin vulgar, nu mai e azi nicio îndoială” [57].

3.3. Mihai Eminescu este probabil prima personalitate din cultura noastră care a evidențiat în mod special importanța literaturii religioase pentru istoria limbii şi pentru procesul de creare a limbii literare româneşti. Astfel, în *Timpul* din 6 mai 1880, el afirmă că „limba *literară,* nu cea grăită în societatea cultă, limba cronicarilor şi a legendelor e pe alocurea de-o rară frumusețe. Multe texte, şi bisericeşti şi laice, au un ritm atât de sonor în înşirarea cuvintelor încât e peste putință ca frumusețea stilului lor să se atribuie întâmplării şi nu talentului scriitorului şi dezvoltării limbii”. În acelaşi timp, el este conştient de valoarea „*stilistică* şi *lexicală*” a cărților vechi, „căci nu sunt scrise supt influența limbelor moderne, cel puțin nu a celei franceze, şi se găsesc în ele locuțiuni care încep a dispărea din limba de astăzi şi se înlocuiesc prin şabloane din fraze străine dezvoltării de pân-acum a limbei noastre”, iar valoarea lexicală a acestora se manifestă „prin mulțimea de cuvinte originale, pe care scriitorii bisericeşti şi laici, siliți să recurgă la propriile mijloace, le întrebuințează în compunerile lor”[58]. În *Timpul* din 14 august 1882, poetul observa: „cărțile bisericeşti, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Țara Românească, opresc procesul de diversificare şi de dialectizare a graiului viu”[59].

3.4. Consemnând faptul că treptat „au început a se recunoaşte însemnătatea limbii cărților bisericeşti”, poetul face o analogie cu situația din istoria limbii germane, constatând că „din deosebitele şi variile dialecte ale limbei germane de pildă, unul a ajuns să domineze şi să devie limbă literară şi de stat, aceasta este a se mulțumi mai cu seamă *Bibliei* lui Luther. La începutul secolului trecut, în al XVII-lea chiar, limba germană se poate zice că încetase de-a mai exista. Cine deschide cărțile scriitorilor din acei timpi află un jargon în care întreagă averea lexicală, sintaxa chiar a limbei erau alterate şi falsificate de mii de fraze franțuzeşti sau latineşti; reprezentantul de căpetenie al unei limbi germane literare, curate, era *Biblia* lui Luther”, ca în fine să ajungă la următoarea concluzie: „La noi lucrul

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

s-a petrecut într-un mod analog. Epoca reformaţiunii, răspândindu-se prin periferii, au ajuns în Ardeal; calvinii începuseră a traduce cărţi bisericeşti în româneşte, pentru a atrage la Reformă şi poporul românesc. Ei bine, biserica şi Domnii noştri au combătut Reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărţile bisericeşti în limba românească, au introdus limba poporului în biserică şi stat, în locul celor străine hieratice. Daca chiar ar fi existat înclinări de dialectizare a limbei noastre, ele au încetat din momentul în care biserica au creat limba literară, au sfinţit-o, au ridicat-o la rangul unei limbi hieratice şi de stat. Din acel moment trăsătura de unitate a devenit şi a rămas limba şi naţionalitatea, pe când înainte românul înclina a confunda naţionalitatea cu religia". Aceste speculaţii teoretice urmăresc mai multe scopuri, dar în primul rând demonstrează necesitatea retipăririi „cărţilor bisericeşti cu caractere latine", întrucât „tipăriturile vechi au început a se afla cu greutate", de aceea Mihai Eminescu susţine acţiunea Sfântului Sinod în această direcţie, fiind de părerea că „limba cărţilor bisericeşti va fi supusă unei revizuiri în ceea ce priveşte slavismi tehnici, nejustificaţi şi nepricepuţi nici pân-în ziua de azi de popor. Cuvinte populare romanice se vor introduce în locul termenilor slavoneşti, cuvinte înţelese de toţi; frazelor li se va da pe ici colo orânduirea ce li se cuvine după geniul limbei noastre, înlăturându-se traducţiuni servile şi prea *ad literam;* c-un cuvânt, ferindu-se în mod egal de neologismi dar şi de barbarismi slavoneşti sau de altă origine, revizuitorii cărţilor vor avea în vedere atât avutul propriu al limbii populare cât şi arhaismii aciia cari se pot reintroduce fără alterare a înţelesului"[60].

3.5. Mihai Eminescu demonstrează o subtilă cunoaştere a istoriei limbii române, evidenţiind straturile constitutive ale limbii române, căci „românii au răsărit dintre slavi ca insula… din mare"[61]. Astfel, el distinge mai întâi un strat „primar fonologic", un strat „secundar bisericesc – o limbă mai nouă", un strat „terţiar malorosian-polon" şi un strat „cuaternar rusesc administrativ-juridic", iar în concluzie afirmă în termeni metaforici că „pe covăţelele acestei insule au rămas într-adevăr lacuri de apă de mare, care însă, prin afluenţa izvoarelor de apă dulce, s-au schimbat cu mult: pozitiv este însă că insula toată era odinioară sub mare"[62].

În fine, făcând referirile de rigoare la studiul lui F. Fon Miklosich *Die slavischen Elemente im Rumanichen*, tipărit la Viena în 1861, poetul rezumă câteva din tezele savantului sloven. Pornind de la ideea că „toate limbile câte se vorbesc păstrează o seamă de însuşiri filologice cari, nefiind nici de origine greacă, nici romană, nici slavă, nu pot să fi ieşit din senin, ci trebuie să fi fost proprie unui popor care-a dispărut acum, trebuie să corespundă c-o realitate etnică care-a existat în trecut, c-un corelat etnic" [63], el ajunge la concluzia că aceste particularităţi de limbă „numai în limba albaneză…par a fi cu totul originare şi, fiindcă această limbă este totodată cea mai veche din peninsulă, putem trage concluziunea îndreptăţită că aceste proprietăţi indicate mai sus s-au născut fără îndoială dintr-un element înrudit cu limba albaneză, aşadar dintre-o limbă străstrăveche, dispărută azi, din limba *traco-ilirică*"[64]. În baza acestui fapt, M. Eminescu susţine că „limba traco-ilirică este temelia şi substratul peste cari s-au superpus deosebite pături lingvistice, dar aceste din urmă, cu toată superpunerea, sunt în chiar esenţa lor modificate prin acel substrat"[65]. În continuare, M. Eminescu distinge următoarele substraturi de limbă: „substrat: traco-iliric; pătura imediat superpusă: latina, la bulgari: substrat traco-iliric; pătura superpusă: paleoslavă,

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

a doua pătură: finotatară, la grecii din Morea: subtrat traco-iliric, pătura superpusă: elină, paleoslavă, albaneză, română, la serbi, muntenegreni, dalmaţieni, bosniaci, croaţi: substrat: traco-iliric, pătura superpusă: limba lehitică a hrovaţilor (aduşi în Imp. Bizantin în timpul avarilor), la albanezi: substrat: traco-iliric, pătura: traco-ilirică"[66]. Şi, în fine, poetul enumeră acele proprietăţi ale structurilor limbilor balcanice care demonstrează existenţa unui substrat etnic şi lingvistic comun: „1) Formaţiunea caracteristică a viitorului cu un *verbum volendi* (*vouloir*, *wollen*), comună limbilor albaneză, română, neogreacă, bulgară şi sârbă.

2) Lipsa şi circumscrierea infinitivului în limbile albaneză, bulgară, neogrecească, ba uneori în cea română şi cea sârbă chiar.

3) Însemnarea genitivului şi a dativului cu aceeaşi formă (în limbile albaneză, română şi bulgară).

4) Aşezarea articolului *după nume*, unde ţine locul terminaţiilor declinaţiilor.

Articolul albanez definit: masc. *I*, fem. *E*; articolul albanez nedefinit: *tъ* Articolul român: masc. *L*, *le*; fem. *A*, *oa* Articolul bulgar: *tъ*, *ta*, *to*.

5) Frecvenţa sunetelor *ă* şi *î* în limba albaneză şi română şi în dialectele bulgarilor apuseni.

6) Schimbarea deasă a lui *l* în *r* în limba albaneză, română, neogreacă – mai rar în cea bulgară"[67]. În plus, poetul identifică încă o serie „de fenomene analoge în sintaxa acestor limbi. Dar şi mai multe puncte de atingere sunt între limba albaneză şi cea română. Astfel este fecunditatea în diftongi (Doppellaute); apoi tensiunea vocalelor din *e* în *ea* (*tem*, *teamă*); din *o* în *oa* (*om*, *oameni*); *au* (în limba albaneză *ua*, *au*); nazalizarea vocalei de la-nceput; eliminarea lui *l* înaintea lui *i* consonans (*fii* în loc de *fili*, *găină* în loc de *galina*, *cai* în loc de *cali*, *văi* în loc de *văli*, *moi* în loc de *moli*); schimbarea lui *r* în *n* (*senin* în loc de *serin*)"[68].

3.6. În relaţie directă cu istoria limbii se află etimologia unităţilor de vocabular, pentru care poetul a manifestat un interes aparte, explicând originea substantivului *cuvânt* prin lat. *conventus* „adunare de oameni". Cu această ocazie el afirmă că „noţiunea nouă a găsit o manta spânzurată-n cui, vorba veche, şi-a îmbrăcat-o. Ea are cu totul alt înţeles decum l-avea vorba înainte". Tot aşa el derivă verbul *a lega* din substantivul *lex*, iar expresia *a se tăvăli de râs* o consideră o expresie foarte adevărată, întrucât „cine râde din toată inima, aceluia-i vine gustul să se tăvălească pe jos"[69].

4. Sunt demne de toată atenţia opiniile poetului în problema ortoepiei şi ortografiei limbii române. În această ordine de idei, el constată că „deşi rostirea normală a limbei româneşti e indicată fără abatere prin scrierile din veacurile trecute, totuşi românii moderni n-au găsit încă mijlocul de a o scrie în mod unitar. Câte capete, atâtea ortografii. Literatura populară stagnează, căci afară de doi-trei scriitori nimeni din noi nu mai e ʻn stare a reproduce graiul viu al poporului"[70]. Poetul este conştient că unificarea ortografiei limbii române este „treaba filologiei române; tot astfel e treaba ei de-a căuta originile cuvintelor"[71]. M. Eminescu defineşte ortografia drept „oglindă a pronunţiei aceleia care s-a recunoscut de către poporul întreg ca ortoepică, şi aceasta nu prin convenţie, ci în mod *istoric*, ea trebuie să păstreze acest caracter. Filologia poate schimba întru-câtva *ortoepia,* şi atunci ortografia [î]i urmează pe această cale"[72].

4.1. În numărul din 26 aprilie 1878 al „Timpului", Mihai Eminescu prezintă *Noul a-b-c-dar românes*c de Vasile Petri, apărut la Sibiu în 1878, şi insistă în mod special

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

asupra ortografiei acestui abecedar, evidențiind ca fiind pozitiv faptul că autorul a adoptat „ortografia de dincoace de Carpați”[73] . Vorbind despre interdependența dintre ortografie şi ortoepie, poetul susține că „unitatea «ortografică» este pentru noi românii un bun mare, la care trebuie să tindem cu toți cu orice preț” şi se pronunță pentru utilizarea consecventă a semnelor diacritice, întrucât „în cărțile cu ortografie fără semne şcolarii începători sunt nevoiți a ceti cuvintele cari conțin sonuri derivate «de două ori», o dată aşa cum ele se prezintă ochiului d.e. *saratura,* apoi aşa cum le dictează auzul românesc: «sărătură». Chiar şi etimologişti pronunțați ca d. Bariț încă recunosc «că pentru începători este greu a ceti fără semne» („Observatorul”, nr. 8)”[74]. În funcție de relația dintre ortoepie şi ortografie, poetul examinează neologismele care „se pronunță adeseori cu totul fals, mai ales când învățătorii nu ştiu latineşte. Astfel am auzit însumi cum elevi şi învățători pronunțau: *timpurii* în loc de *timpuriu, amiciție* în loc de *amiciție* etc., pentru că era scris, *timpuriu, amicetia.* Unii mai pronunțau «gerunz»!, alți «gerundiu», unii «concoarză», alții «concordie» etc. Tot aşa, de nu mai rău, o pățim cu *numele proprie*; R. D. canonic Şerban din Gherla cetea la un esamen în Năsăud consecințe *Țâşeni* în loc de *Titieni* (numele unui învățător)”[75]. În continuare, sunt prezentate avantajele ortografiei din secolele precedente, dat fiind că „bătrânii”, „luând limba astfel cum crescuse ea în propria ei individualitate”, „au creat o ortografie pentru români cum ea nu are păreche în nici una din limbile moderne. Înzestrați cu o finețe nemaipomenită a auzului şi cu un bun-simț de care noi ne-am înstrăinat de mult, ei au simțit care dialect anume – dacă putem numi dialecte deosebirile dintre noi – este acela ce trebuie cultivat. Moldoveni şi munteni au tipărit în veacul al şaptesprezecelea cărți care, ca oglindă a pronunției vie, admise ca clas, nu lasă nimic de adaos şi nimic de scăzut. Abia în epoca fanarioților, sub înrâurirea nimicitoare a lor, limba începe a-şi pierde unitatea ortoepică şi tinerețea ei naivă care străluceşte în cronicari. Dar pe la capătul domniei fanariote românii de peste Carpați încep să învețe latineşte şi, mişcați de o ură neînțeleasă contra bietelor semne cari nu le păcătuise nimic şi a bietelor cuvinte cu care poporul în curs de atâtea veacuri îşi făcuse locuțiuni, proverbe, cântece şi poveşti, învățații au năvălit să stingă de pe fața pământului acea minunată operă la care contribuise milioane de capete, în mare parte foarte bine formate, şi zeci de cărturari cu bun-simț şi cu auz credincios”[76].

4.2. Mihai Eminescu a identificat cu acribie de lingvist deficiențele ortografiei „etimologice”, menționând că:

„1. Ortografia etimologică nu este destul de *precisă,* în ceea ce priveşte mai ales scrierea sunetelor derivare; de unde urmează că multe cuvinte nici nu să pot ceti îndată corect. Cum să va scrie după ortografia etimologică d.e. *muşcă,* ca să nu să citească nici *muscă,* nici *musică?* Tot aşa e cu cuvintele: *pişcă* şi *pisică, moşie* şi *moaşă, pasiune* şi *păşune, mană* şi *mână, paturi* şl *pături, satul* şi *sătul, urzeau* şi *urdeau (a urdi, a face urdă), coseau* (iarba) şi *să coşeau* (pânile în cuptor), *mințeau* şi *aminteau* etc. Cum să vor scrie, tot cu acea ortografie, cuvinte ca: *eşti, foşti, aştept, puşcă, triţcă, ştiucă, şder* etc. Şi mai rău stăm cu numele proprii, în privința cărora nu putem consulta nici legătura cuvintelor, nici simțul nostru limbistic”;

„2. Lângă acest neajuns să mai adaogă unul cu mult mai greu în consecințele sale, căci priveşte *frumusețea* şi chiar *unitatea* limbei române, înțelegem neajunsul că ortografia etimologică, după natura ei, nu regulează întru nimic *pronunțarea limbei.* Astfel noi românii

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

«ungureni» ne-am deprins a pronunța: *năciune, educăciune, enărăciune, comişune* etc., în credință negreşit că tot astfel pronunță şi ceilalți români fără excepțiune. După ce însă am început a ceti cărți şi foi din România, scrise cu semne, am aflat spre surprinderea noastră că ei urmează alt mod de pronunțare, şi adecă: *națiune, educațiune, enarațiune, comisiune* etc. Ei mai pronunță; *Zeu, zi, zic, şi, ieşire, singur* etc., iar nu ca noi: *Zău, zî*, *zâc*, *şî, ieşâre, sângur* etc.; în un cuvânt: la ei nu să aud atâtea sunete guturale ca la noi. Va admite orişicine al lor mod de pronunțare este mai frumos, mai fin, mai elegant".

„3. Majoritatea precumpănitoare a românilor respinge ortografia etimologică şi nu sunt pe semne că această majoritate să va supune minorității; din contră, ortografia etimologică pierde pe zi ce merge tot mai mult din terenul avut. Nici că este mirare, deoarece:

4. Ortografia cu semne este neasemănat mai *precisă,* prin urmare şi mai *simplă* şi mai *uşoară*"[77].

Aşadar, M. Eminescu este un adept convins al unității ortografice şi ortoepice a limbii române, pentru a evita de a „introduce, ca vechii egipteni, trei moduri de scriere, unul pentru începători şi popor, altul pentru învățați şi al treile pentru monumente"[78].

M. Eminescu este conştient de importanța ortografiei şi ortoepiei mai ales în procesul de predare a limbii române, întrucât „una din problemele şcoalelor noastre cu privire la limba maternă este de a face ca să dispară din limbă cu desăvârşire toate formele corupte, barbare şi neestetice şi în locul lor a introduce forme corecte şi frumoase. Aceasta însă nu să poate decât pe lângă ortografia cu semne, căci ortografia etimologica, lăsând pronunțarea în voia fiecărui lector, departe de a ne sprijini întru rezolvarea acestei probleme, mai vârtos ne încurcă"[79].

4.3. Tot în legătură cu problema ortografiei şi ortoepiei, Mihai Eminescu dă dovadă de cunoştințe profunde în domeniul foneticii istorice. Astfel, el constată că în această problemă s-a ajuns la „o adevărată vavilonie", de aceea „suntem şi azi încă departe de restabilirea vechei noastre unități ortoepice"[80]. În această ordine de idei sunt concludente exemplele propuse de autor când examinează utilizarea lui „ó şi é în loc de *oa* şi ea, deşi în aceste unități sunetare partea pe care cade tonul e tocmai *a* şi nu o sau *e*", indicând totodată că „*o* şi *e* nu sunt decât ¼ a sonului deplin, iar *a* e întreg. Aceste pătrimi de son au aceeaşi cantitate ca şi *ĭ* consonans în *iată, iapă, iarbă.* Un semn că *e* astfel e pronunția vie, care a eliminat aceste pătrimi de sonuri; căci din *țeară* s-au făcut *țară,* din *feată – fată,* din *afoară – afară* ş.a.m.d.", pentru ca în continuare să facă următoarea remarcă: „tot astfel de greşită ni se pare scrierea aşa-numitelor sunete derivate cu semnul sunetului originar din care derivă. Aşa *d* când avem echivalentul lui în *z* ni se pare de prisos. În genere întrebăm ce are a face *originea, etimologia* unui sunet cu scrierea lui? Nimic. Cum va scrie autorul – pentru a pune în evidență – sunetul *j*, când se derivă din *z* + *ĭ* consonans? Astfel *englez* face pluralul *engleji,* verbul o *putrezi* dă naştere substantivului *putrejune,* verbul *a repezi* – substantivului *repejune;* apoi sunt mulțime de numiri colective cari se termină în *ez* sau *az* şi au regulat *ej* la plural precum *genoveji, franțuji, olandeji, engleji, portugeji,* apoi *praz/praji, obraz/obraji, viteaz/viteji* etc." Ca în fine să insiste asupra unui „exemplu şi mai ciudat. *Ch* (x) se preface în limba noastră înaintea lui *i* consonans în *ş* de ex.: *Leach, Leşi; Ierarch, Ierarşi* ş.a."[81].

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

Pentru a demonstra superioritatea principiului fonetic asupra celui etimologic în ortografia limbii române, Mihai Eminescu recomandă filologilor să studieze cu mai mare atenţie dialectele „limbei italiene (cu deosebire celui calabrez) şi limbei latine postclasice şi din Evul Mediu, rezultatele pentru etimologismul nostru ar fi mult mai mari, căci am regăsi până şi sintaxa noastră mult mai analitică, ba până şi scrisoarea fonetică a pluralelor”[82].

4.4. Fiind un subtil cunoscător al limbii moderne şi vechi şi fiind bine iniţiat în istoria limbii române, Mihai Eminescu consideră ca fiind dovedită următoarea teză: „Fonologia *limbei româneşti* e definitiv stabilită de 200 de ani aproape, de unde urmează că şi ortoepia, prin urmare şi ortografia, sunt de asemenea pe deplin stabilite”[83].

5. Mihai Eminescu a manifestat un interes aparte faţă de limba sanscrită, realizând în acest scop traducerea parţială a valoroasei opere *Gramatica critică abreviată a limbii sanscrite* a lui Franz Bopp[84]. Manuscrisul traducerii neterminate a acestei opere se păstrează în Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi şi denotă profunzimea preocupărilor lui M. Eminescu pentru limba sanscrită, antrenarea totală în munca de traducere şi eforturile supraomeneşti pe care le-a depus în executarea ei. Studiile la Berlin coincid cu perioada cercetărilor intense în domeniul indianismului. Astfel, în 1872, când el se înscrie la Universitatea din Berlin, F. Max Müller publică volumul al V-lea al *Rigvedei*, iar în 1874, când poetul pleacă din Berlin, apare şi volumul al VI-lea al acestei lucrări. Primul volum apăruse spre sfârşitul anului 1849. Tot în 1874 a avut loc primul congres al orientaliştilor la Londra, cu ocazia centenarului înfiinţării Societăţii Asiatice la Calcutta. În acei ani, Max Müller proiectează editarea colecţiei *The Sacred Books of the East*, care va pune temelia cercetărilor orientalistice; primele trei volume ale acesteia apar în 1879, an în care Eminescu publică *Rugăciunea unui dac*. Pe acea vreme se ţineau cursuri de limbi şi literaturi orientale la Universitatea din Berlin. Câteva din ele, de exemplu, cursurile limbilor sanscrită, pali (limba în care au fost scrise primele texte buddhiste) şi zendă, precum prelegeri despre imnuri din *Rgveda* şi *Atharvaveda*, ţinute de Albrecht Weber, sunt semnalate într-un caiet al lui Eminescu din perioada berlineză[85]. În opinia cercetătoarei Amita Bhose, Eminescu era conştient de faptul că iniţierea în filosofia indiană necesită o cunoaştere serioasă a filologiei, inclusiv a limbii sanscrite, fiindcă este imposibil să pătrunzi în spiritualitatea indiană fără să stăpâneşti subtilitatea limbii sanscrite, în care au fost concepute şi redactate textele antice indiene şi ca urmare el voia să înveţe serios limba sanscrită. Din *Gramatica sanscrită* a lui Bopp (ed. a II-a) cu 368 de pagini şi 623 de secţiuni, M. Eminescu a tradus până la secţiunea 319 (p. 195), adică ceva mai mult de jumătatea cărţii, iar din 451 de pagini ale glosarului sanscrit-latin, Eminescu a transcris primele 49 de pagini, care reprezintă primele patru litere din alfabetul *devanagari*, dintr-un total de 47 de litere. În total, cele trei caiete eminesciene conţin aproximativ 2 600 de cuvinte sanscrite. Numărul cuvintelor sanscrite apărute în acel manuscris şi cunoscute de Eminescu nu este prea mult în raport cu vocabularul imens al limbii sanscrite, dar nici nu-i prea puţin[86].

5.1. Manuscrisele eminesciene denotă interesul poetului pentru cunoaşterea şi însuşirea limbilor străine. Cu acest prilej, poetul afirmă: „Cumpăr Biblia în toate limbile pe cari vreau să le învăţ. Toate cele europene. Sanscrita. Iudaica. Araba. Persana”[87]. Îşi face note în problema foneticii limbii latine, constatând că „diftongii *ae*, *oe*, *au*, diftongi vechi: *eu*, *ei*, *oi*, *ui* ce se mai regăsesc în interjecţiuni”, se interesează de modul de citire

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

a „sunetelor în funcție de locul în cuvânt”, examinează detaliat genul substantivelor, numirile animalelor în funcție de genul lor, declinarea substantivelor şi conjugarea verbelor latineşti[88]. În acelaşi timp, manuscrisele conțin numeroase exerciții de gramatică latină, inclusiv exerciții referitoare la unele adverbe şi pronume latine[89], note privind pronunțarea sunetelor limbii spaniole şi caracteristicile gramaticale specifice limbii germane sau celor ale limbii elene[90].

6. Mihai Eminescu a manifestat preocupare permanentă pentru cultivarea limbii române. În problema nivelului de civilizație a românilor, el declară în cunoştință de cauză că „noi suntem *începători*, nu tineri”, în timp ce „firea noastră” este „schimbătoare şi nestatornică”, din care cauză, „Nemaigăsind jucării de stricat, ne-am apucat de limbă – de limba aceea de care de altfel ni-i şi ruşine s-o vorbim în familie – parce que nous parlons français”[91]. Mai mult, el rezervă limbii un rol determinant în procesul de modernizare culturală a românilor, întrucât „măsurariul civilizațiunii unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră şi aptă de a exprima prin sunete – noțiuni, prin şir şi accent logic – cugete, prin accent etic – simțăminte. Modul de a înşira în fraze noțiune după noțiune, o caracteristică mai abstractă ori mai concretă a noțiunilor în sine, toate astea, dacă limba e să fie națională, sunt ale limbii, căci de nu va fi aşa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțeşte, de ex. cu material de vorbă unguresc”[92]. Aşadar, „maturitatea culturii publice a spiritului poporal se manifestă cu deosebire în limba sa, şi între culții unui popor se numără aceia care au suit înălțimea şi domină terenul întreg”, iar „comoara şi puterea limbistică, felul stilului şi a expresiunii la un popor se reflectă şi se manifestează *în literatura sa națională*;”, căci „ea este izvorul din care să ieie fiecare”[93]. Poetul aminteşte că, deşi „de la Roma venim, scumpi şi iubiți compatrioți, drept de la Roma! – din Dacia Traiană!”, „se cam ştersese diploma noastră de nobleță: limba, însă am transcris-o din buchile voastre gheboşite de bătrânețe în literele de aur ale limbelor surori; se cam ştersese istoria noastră”, manifestând optimism afirmând că „ceea ce n-am făcut în trecut ne vom încerca a face în viitor”, chiar dacă „cam degenerase arborele nostru genealogic cu câte-o codiță străină, dar îl vom nimeni de toate uscăturile”[94].

Aşadar, pentru Mihai Eminescu „limba, alegerea şi cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită şi scrisă e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii”[95], totodată limba fiind şi „un puternic mijloc pentru a păstra vechea noastră avere națională: unitatea în limbă şi o normă unică în pronunție[96].

6.1. Cu o tonalitate uşor persiflantă poetul afirmă că, deşi „ne-am subțiat, ne-am civilizat. În loc de-a merge la biserică, mergem la Caffé-chantant, unde ne-ntâlnim cu omenirea din toate unghiurile pământului, scursă la noi ca prin minune”, în timp ce „limba noastră cam veche, cu sintaxa ei frumoasă dar grea, cu multele ei locuțiuni, îi cam jena pe prietenii noştri”, de aceea „am dat-o de o parte şi am primit o ciripitură de limbă păsărească cu sintaxa cosmopolită pe care cineva, dacă ştie nițică franțuzească, o învață într-o săptămână de zile”. Iar în final exclamă cu ironie nedisimulată: „Bietul Varlaam, mitropolitul Moldovei şi al Sucevei, care, în înțelegere cu Domnii de atunci şi cu-n sinod general al bisericei noastre, au întemeiat acea admirabilă unitate care-a făcut ca limba noastră să fie aceeaşi, una şi nedespărțită în palat, în colibă şi-n toată românimea, şi-ar face cruce creştinul auzind o păsărească pe care poporul, vorbitorul de căpetenie şi păstrul limbei,

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

n-o mai înțelege. Dar Varlaam era un prost. În zilele noastre nici membru la Academie n-ar putea să fie”[97]. Tocmai din aceste considerente, poetul supune unei critici vehemente pronunția străină promovată de unii vorbitori pretinşi culți, afirmând în *Timpul* din 22 octombrie 1881că „nu de greco-bulgara subțire şi nazalizată a secolului fanarioților se va lega progresul limbei noastre, ci de începuturile sănătoase ale unui Ureche sau Miron Costin; nu de traducerea de legi străine atârnă civilizația juridică, ci de perfecționarea şi completarea vechilor şi propriilor începuturi de legislațiune şi viață juridică. Din rădăcini proprii, în adâncime proprii, răsare civilizația adevărată a unui popor barbar; nu din maimuțarea obiceielor străine, limbelor străine, instituțiunilor străine. Deci orice civilizație adevărată nu poate consista decât într-o parțială întoarcere la trecut, la elementele lui bune, sănătoase, proprii de dezvoltare”.

6.2. Mihai Eminescu supune unei critici acerbe presa vremii „scrisă mare parte într-o limbă cosmopolită, lesne de învățat de către orice străin în câteva zile”, întrucât, fiind neînțeleasă de popor, „şterge până şi rămăşițele de originalitate ale graiului nostru străvechi”. Anume ziarele „de ştiințe naturale, de medicină, de ce-o fi” manifestă o lipsă totală „de respect pentru limbă”, acceptând „termeni străini fără trebuință şi numai din lene de-a căuta echivalentul românesc”[98]. Poetul constată cu tristețe cum se extinde „stricarea limbei încât astăzi gazetele si cărturarii scriu o păsărească neînțeleasă de popor, subțire şi muieratică”, cauza acestor experimente nereuşite identificând-o „în politică” şi ca urmare, „uitând cu totul că limba noastră e singura în Europa care se vorbeşte aproape în acelaşi chip în toate părțile locuite de români, uitând că n-avem dialecte şi că moldoveanul se-nțelege tot aşa de bine cu crişanul ca şi acesta cu oamenii din Banatul Craiovei”[99], politicienii noştri nu profită „de-ajuns această dovadă şi de unitate între noi şi de deosebire către străini”, „ci au căutat să ne silească să dovedim că fiece vorbă e latină şi că toți, fără osebire, ne coborâm de-a dreptul de la romani”. Tocmai din aceste considerente, poetul conchide că toate acestea sunt de prisos, „pentru că nu originea face pe un popor să fie trainic, ci munca lui proprie, fie cu mâna, fie cu mintea; primejdios era pentru că una – se zguduia unitatea preexistentă a poporului nostru, al doilea – limba păsărească, trebuind învățată, ca orice limbă străină, răpea timpul altor învățături folositoare, al treilea – pentru că în multe cazuri nici dascălul nu ştia înțelesul cuvintelor nouă, necum şcolarul; şi, în sfârşit, pierderea cea mai mare era că întreaga comoară a limbei, ce sta din zicători, proverbe, inversiuni, nimeni în fraze gata moştenite din neam în neam de la strămoşi, se arunca în apă, pentru că-n ele erau şi cuvinte de origine nelatină. Pare că cine ştie ce nenorocire ar fi fost aceasta, pare că n-am trăit alături cu vecinii sute de ani şi n-o să mai trăim pare că se făcuse gaură-n ceri dac-am primit noi câte ceva de la ei, ei de la noi”[100].

6.3. În problema inovațiilor în limbă, poetul se pronunță categoric împotriva celor lipsite de justificare reală, menționând că „numai mediocritatea încearcă a introduce în sanctuarul limbei noastre strigătele de iarmaroc şi păsărească burselor”[101], tocmai din aceste motive el consideră că „limba traducătorului ar putea fi mai românească. Ce va să zică *prizon*? N-avem vorbe româneşti îndestule pentru a însemna punerea la răcoare? *Închisoare*, *temniță*, *prinsoare* nu sunt destul de bune pentru traducător? Cererea curățeniei limbii e atât de dreaptă şi apoi nu ține de nimenea nimic. Traducătorul n-are decât să întrebe cum zice românul cutărui lucru pentru a se lecui de galomanie”[102]. În baza acestui

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

fapt, poetul califică limba română drept „o împărătească bogată căreia multe popoare i-au plătit dare în metal aur, pe când pare a nu fi dat nimănui nimica. A o dezbrăca de averile pe care ea harnică şi mlădioasă le-au adunat în veci de mai bine de o mie de ani, însemnează a o face din împărătească cerşetoare[103].

6.4. Cărturarul nostru consideră că tocmai țăranii urmau să fie considerați drept model de vorbitori ai limbii române, aceştia fiind calificat în calitate de antidot „contra epidemiei spirituale", care exclude „beția de fraze şi lipsa de cultură pozitivă a clasei de cenuşeri din România". În vederea realizării acestui deziderat „era de nevoie ca limba țăranului, fie el în România, fie în Ardeal, să fie pusă iar în scaunul de onoare ce i se cuvine, în locul în care o pusese cronicarii şi biserica", dat fiind că „în lupta pentru limbă şi adevăr şi contra jargoanelor franțuzite sau nemțite şi a beției de cuvinte", țăranul „a rămas învingător", iar „autorii loviți de pana sa energică nu mai cutează a se întoarce la obiceiul lor de a înşira cuvinte nouă în loc de idei adevărate" şi în feluil acesta „limba, şi împreună cu ea mintea, se curăță şi se lămureşte, căci numai o limbă în care cuvintele sunt împreunate c-un înțeles hotărât de veacuri este clară şi numai o cugetare care se serveşte de o asemenea limbă e limpede şi cu temei"[104].

6.5. Dar M. Eminescu s-a interesat nu numai de aspectul teoretic al cultivării limbii, ci mai ales de cel practic. Astfel, el consideră că forma adjectivală *crescând* „nu există în limba noastră românească, ea este curat maimuțărie după franțuzeşte, introdusă de oarecari pretinşi literați"[105]. Vorbind despre termenul *pomologie* propus de un profesor pentru *pomicultură*, Mihai Eminescu recomandă, persiflând autorul acestui termen, în loc de *patologie* să se zică *bologie* (de la *boală),* în loc de *cranioscopie-capologie*, în loc de *botanică- tufo-* sau *buruienologie* şi în fine în loc de *zoologie-dobitocologie*[106]. În continuare, M. Eminescu demonstrează o cunoaştere profundă a semnificațiilor sufixului *-ar* care se întrebuințează pentru derivarea substantivelor „denumiri de meşteşuguri", a sufixului verbal derivat *-ărire*, care serveşte la derivarea de denumiri de acțiuni formate de la substantivele „denumiri de meşteşuguri" şi în fine a sufixului *-ărit* utilizat pentru formarea de *participium praeteriti,* ca în exemplele ce urmează: „cism-**ar**, *cism-**ărit***, văc-**ar**, văc-**ărit**, *mor-**ar***, mor-**ărit**, apoi *prisăcărit* (şi *prisăcărie*), *pădurărit* ş.a. Tot acest sufix, care dă verbelor un caracter frecurentativ, se-ntrebuințează şi pentru biruri şi taxe: *oierit, ierbărit* etc."[107].

7. Poetul demonstrează cunoştințe teoretice şi practice profunde pentru toate nivelurile limbii române. Cu mult înaintea lingviştilor români, el a definit limba română drept o limbă analitică ceea ce-i imprimă limbii claritate[108]. În funcție de natura analitică a limbii, poetul califică şi spiritul poporului nostru ca fiind analitic. Tocmai datorită caracterului său analitic limba română se deosebeşte de cea germană, unguresc㠹 slavă, limba noastră manifestând „o inteligență mai puțin abstractă dar mai limpede; un bun simț, falsificat poate în parte, dar înnăscut rasei române, o elasticitate mai mare a puterii musculare şi a celei intelectuale"[109]. Caracterul analitic al structurii gramaticale a limbii noastre, împreună cu „unitatea aproape absolută a limbei vorbite de români precum şi de unitatea datinelor, amândouă preexistente formațiunii statelor române chiar", constituie o cauză ce se opune „în mod constant deznaționalizării românilor"[110]. În legătură cu problema deznaționalizări, M. Eminescu lansează ideea, în ziarul „Timpul" din 4 octombrie 1881, că „bogăția

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

consonantică şi vocalică a limbii îi dă înlesnire românului de-a imita cu uşurința pronunția altor popoare, pe când celelalte cu greu deprind fonologia limbii noastre".

7.1. Încă din tinerețe Mihai Eminescu manifestă interes pentru vocabularul limbii române şi această preocupare ține de lingvistul H. Tiktin. Heimann (Hariton) Tiktin, stabilit la Iaşi în 1869, începe colectarea materialului pentru *Dicționarul româno-german*, în trei volume. Ulterior, Tiktin va menționa sprijinul pe care i l-a acordat poetul în procesul de însuşire a lexicului românesc: „Am petrecut cu Eminescu ore minunate în discuții filologice şi filosofice şi a fost o mare pierdere pentru mine când el a părăsit Iaşul pentru a intra în redacția unui jurnal din Bucureşti. El m-a inițiat în literatura română de la începuturile ei şi prin el am cunoscut limba poporului, limbă a cărei importanță încă nu era apreciată pe atunci decât de puțini. Lecțiile făcute împreună cu Eminescu şi explicațiile sale pe care mi le-a dat cu această ocazie acest excelent cunoscător al limbii sale materne mi-au prilejuit o mulțime de constatări lexicografice, gramaticale, literare şi istorice, pe care le-am înregistrat pe fişe"[111].

7.2. Poetul consideră că în problema studierii lexicului „cea mai stringentă sarcină ar fi, aşadar, luarea în considerare a patrimoniului lexical, ca perimetru al fondului de noțiuni al unui popor", dat fiind că în situația în care „o limbă este bogată în special în domeniul vocabularului, lărgimea perimetrului lexical constituie de-acum o caracteristică"[112]. El manifestă cunoştințe profunde în semasiologia diacronică şi sincronică, identificând sensul originar, etimologic al unui cuvânt şi polisemia unităților de vocabular, constatând că „aproape fiecare cuvânt are mai multe înțelesuri, care s-au dezvoltat din cel etimologic", determină legile evoluției semantice a unităților lexicale, inclusiv „legile dezvoltării tezaurului lexical dintr-un număr relativ restrâns de rădăcini originare – întrucât amândouă se înlănțuie strâns – sunt de prezentat atât în general, cât şi în raport cu ceea ce este caracteristic diferitelor popoare", lansează ideea că „sumedenia cuvintelor şi a noțiunilor desemnate cu ajutorul lor trebuie redusă la un număr cât mai mic de rădăcini şi de intuiții primordiale", menționează că „declinarea substantivelor, de ex., ne impune sarcina de a arăta în ce mod un număr mic de forme ale cazurilor gramaticale a rezultat dintr-unul odinioară cu mult mai însemnat" din care cauză „sunt de stabilit legi cu privire la evoluția şi istoria limbilor în general", ca în final să-şi manifeste regretul prin următoarea constatare: „Nu se poate să nesocotim faptul că pentru soluționarea acestor sarcini sunt necesare lucrări pregătitoare încă şi mai importante, cu un caracter pur istoric, nerealizate până acum…"[113].

7.3. Manuscrisele relevă interesul poetului pentru sociologia limbajului în general şi al lexicului în particular. Analizând problema neologismelor în limbă, poetul constată că acestea intră, de multe ori, în relații de sinonimie cu unitățile lexicale existente deja în sistemul lexical şi ca urmare se produce o anume diferențiere semantică, astfel încât „vorba veche pierde din terenul său tocmai pe-atâta pe cât a cuprins sinonimul său". Mai mult decât atât, „vorba primitivă câştigă două puncte de vedere, unul larg şi altul strict. Din punctul de vedere larg el păstrează drepturile sale şi întinderea sa veche – acesta e înțelesul cel larg al cuvântului. Din punctul de vedere strict, el ni se prezintă tocmai aşa cum l-a scurtat sinonimele sale – acesta e sensul strict al cuvântului"[114].

În cazul împrumutului de cuvinte latine sau neolatine, marele nostru cărturar nu justifică împrumuturile lexicale care dispun de semnificații identice, în timp ce „a primi

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

un sinonim care, însemnând aceeaşi, înseamnă totuşi altceva, o altă nuanţă a înţelesului, asta însemnează a-şi înavuţi, a-şi înnobila limba" , ca în fine să conchidă în mod justificat că „o expresiune pentru mai multe înţelesuri e o mizerie, mai multe expresiuni pentru un înţeles e copilărie, mai multe expresiuni însă pentru mai multe înţelesuri, deşi sinonime, e adevărată avuţie a limbei", de aceea el recomandă această „avuţie… cu deosebire inovatorilor noştri"[115].

În problema neologismelor, M. Eminescu identifică o legitate care va fi formulată mult mai târziu de lingviştii români: „În genere vorbele nouă iau un înţeles abstract, cele vechi păstrează înţelesul concret; afară de acele vorbe nouă de-a căror sunete e legat un înţeles cu totul material şi cari n-au sinonim în limba românească". Această afirmaţie este susţinută de următoarea serie de cuvinte: *mulţumitor, nemulţumitor – grat, ingrat*. Diferenţierea semantică şi funcţională a acestor cuvinte, poetul o explică în felul următor: „*Mulţumitor* şi *nemulţumitor* mie mi se pare că şi-au desemnat deja cercul lor strict de însemânţă. Ele ating subiectul, ele ating cu desăvârşire individualitatea, eul subiectului, pe când obiectul ca atare poate să fie ingrat. Un tată are mulţămirea de-a iubi pe copilul său cu toate că copilul e ingrat, un poet sau un pictor sunt mulţămiţi de operele lor deşi ele, ingrate, nu li aduc neci onoare, neci bani adeseori"[116].

În fine, „gratitudinea implică o datorie din partea obiectului, mulţămirea defel. Mulţămirea e internă, e pentru sine însăşi – originară, ea este pentru că este. Gratitudinea presupune o datorie, ea există pentru că are datoria de-a exista şi prin lipsa ei excită o nemulţămire morală. Mulţămirea nu are datorie de-a fi. Lucrul cel mai grat, venitul frumos şi sigur a lucrării de pământ, implică adeseori în sine nemulţămirea cu starea de agricultor, e o stare grată dar nemulţămitoare, pe când cugetarea cea grea a filozofiei, fără a-şi aduce onoare sau bani, se-ntâmplă să te mulţămească pe deplin cu toată ingratitudinea lucrării. Mulţămire şi nemulţămire sunt fenomene psihologice – grat şi ingrat sunt cu desăvârşire etice. Omul trebuie să fie mulţumit or nemulţumit involuntariu, aşa cum trebuie să vadă pentru că vede, cum trebuie să fie pentru că este. Nu aşa gratitudinea. Omul poate să fie grat, dar poate să fie şi ingrat după cum îşi îndeplineşte dătoria lui etică[117].

7.4. Notele eminesciene referitoare la vocabularul limbii române includ generalităţi despre sistemul ei lexical, sintagme şi cuvinte răzleţe, precum şi câteva texte privind terminologia casnică şi de meserii. De asemenea sunt concludente glosarul poetului cu traducerea cuvântului român în latină, germană, franceză[118], glosări româno-germane şi germano-române[119], inclusiv glosarea mai multor cuvinte din cele mai variate domenii[120]. Poetul a acordat o atenţie aparte studierii şi cunoaşterii terminologiei casnice şi de meserii, glosând în această ordine de idei numeroase cuvinte din cele mai diferite zone populate de români şi demonstrând astfel unitatea teritorială a limbii române[121].

7.5. Odată cu studierea în particular a lexicului românesc, Mihai Eminescu se iniţia şi în examinarea dicţionarelor româneşti existente, dând dovadă de o cunoaştere profundă a modalităţilor de prezentare lexicografică a unităţilor de vocabular. Cu ocazia examinării dicţionarului lui Cihac, el menţionează că acesta „a scris totuşi cel dintâi dicţionar comparativ al limbelor romanice luând de temei limba română[122]. Apreciind înalt valoarea lucrării, poetul constată că „există bunăoară un singur lexicon aproape complet al limbei române, operă de fond de mare valoare, cu toate mancurile ei de amănunte, lexiconul

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

d-lui Cihac. Meritul acestei opere e cu atât mai mare cu cât volumul I e cea dentâi încercare reuşită a unui dicţionar comparativ al limbilor romanice" şi în final exclamă cu mult regret: „Câte exemplare au vândut autorul *român* în România? Două sau trei ni se pare, un număr cu totul ridicol. Toată ediția a fost cumpărată de franceji, engleji, germani", din care cauză el îşi exprimă părerea de rău pentru ignoranța şi lipsa de civilizație a poporului român, întrucât „nu există țară în lume – neexceptând Serbia, Grecia, poate chiar Bulgaria – în care să se citească mai puțin decât la noi în țară"[123]. Luând în discuție registrul de cuvinte al dicționarelor, poetul se pronunță pentru documentarea serioasă a atestării în manuscrisele vechi, dat fiind că „un caz izolat rămâne un caz izolat şi, fără a se găsi analogii în alte documente, nu se pot trage din el decât deduceri primejduite"[124].

7.6. O problemă care l-a preocupat în permanență este cea cu privire la formarea cuvintelor noi. Mihai Eminescu este probabil primul în lingvistica română care a calificat sufixele şi prefixele moştenite din latină ca fiind moarte, susținând că „limba românească în partea ei formală latină e o limbă moartă. Sufixele latine de trupină nu mai au puterea de-a încolți în cuvinte nouă. Excepții fac sufixele *-ură*, *-tate*, *-ință* şi din cele nouă *-bil*, *-al* şi *-ență*", în timp ce „sufixele…trupinelor din limba slavonă sunt aproape toate vii, mai ales cele ce însemnează diminutive"[125], de aceea „oricine încearcă a reduce limba numai la formele şi materialul de limbă latine a) întâi o sărăceşte stingând sute de locuțiuni cu nuanțe deosebite; b) o omoară căci o restrânge la cercul unor sufixe în mare parte moarte"[126].

În fine, poetul elaborează un tabel sinoptic al sufixelor moştenite din latină, indicându-li-se etimonul latin şi enumerând seria de derivate cu sufixele respective[127].

8. Mihai Eminescu s-a interesat şi de unele probleme controversate de gramatică. În această ordine de idei sunt edificatoare opiniile poetului despre formarea genitivului şi dativului unor substantive ca *patrie = patrii, praştie = praştii, sanie = sănii* etc.[128], despre declinarea unor substantive şi pronume de accentuare (a se vedea: *sfadă – sfezi; eu însumi – eu însămi, tu însuți – tu însăți, el însuşi – ea însăşi, noi înşine – noi înşine, voi înşivă – voi înşive, ei înşişi – ele înşile; dânsul – dânsa, pe dânsul – pe dânsa, dânşii – dânsei, dânsele – dânselor; un ins – doi inşi; a-şi însuşi*)[129]. O problemă specială a constituit pentru M. Eminescu ortografia conjugării inverse a verbelor (a se vedea: *părutu-li-s-a*, *păre-le-va*, *păre-ni-se-va*, *păre-li-se-va*, *pute-l-vom*, *vede-l-veți*; *cos-veți*, *opri-s-vor, opri-l-va*; *vre-va*, *nu-l-vor*, *nu-i vor*; *nu-l-am*, *nu-i am*, *n-o am*, *n-avem*; *ara-vor*, *ara-l-voi*, *ara-l-vei*, *ara-l-va*, *ara-l-vom*, *ara-l-veți*, *ara-l-vor*, *ara-l-oi*, *ara-l-ei*, *ara-l-a*, *ara-l-om*, *ara-l-eți*, *ara-l-or*, *arat-am – arar-aşi*, *arat-ai – arata-şi*, *arata-i – arat-au*, *ara-l-ar*, *privi-l-am*, *privi-l-vom*)[130].

În ceea ce priveşte modul verbelor, Mihai Eminescu a revigorat unele moduri verbale din limba română veche de prezumtiv (*am fost mergând, am fost auzind, voi fi văzând, voi fi văzut*"), de condițional trecut şi conjunctiv perfect (*El ar fi devenit învățat*, *dacă ar fi lucrat mai mult. Ca el să fi avut noroc, se cere ca să fi fost mai înțelept, să fi devenit mai lucrător, să fi onorat consiliul bun*. *Ei vor avea cultură dacă vor fi învățat şi vor fi ascultat, deşi ziseseră că n-au avut avere pentru a se cultiva*"[131].

8.1. Interpretarea eminesciană a gramaticii şi semanticii verbului este aproape eminamente modernă. Cărturarul nostru lansează ideea că „un verb care să fie impersonal

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

e imposibil, este o contradicție în sine, deoarece raportul personal este caracteristica constitutivă propriu-zisă a verbului. Dacă persoana şi subiectul nu există pentru contemplarea noastră intelectuală, ele există însă cel puțin pentru *gândirea verbală* sau pentru *limbajul* interior, iar pentru a le căuta trebuie să ne transpunem în *modul* naiv *de gândire şi intuire al limbii*"[132]. Toate aceste considerații sunt motivate de modalitatea psihică, de afectivitatea persoanelor în procesul de reflectare a realității, dat fiind că omul este o ființă pasivă în simțurile sale pentru a denumi un subiect activ şi ca urmare „nu se sesizează ca *eu*, ci ca *pe mine*, adică ca țintă atinsă"[133]. Cu alte cuvinte, în procesul de reflectare şi de denumire a segmentelor din realitate, percepția senzuală a omului e orientată spre sine însuşi, din care cauză el nu se mai poate „gândi şi la cauza simțământului, pe care, pe deasupra, nici nu o cunoaşte. În reprezentarea sa el se separă doar pe sine însuşi ca suferind de suferința însăşi care-l chinuie. Când se numeşte pe sine ca „pe mine", el caracterizează suferința chinuitoare ca demers activ prin care el suferă sau care îi provoacă lui durerea; în acest caz nu se mai adaugă niciun alt subiect; întrucât *subiectul e cuprins deja în activitate*, aşa cum în „a răbda de foame", foamea (mi-e foame, mi-e sete??)[134]. Speculațiile teoretice anterioare ar putea folosi la reevaluarea modalității de interpretare a verbelor numite impersonale.

8.2. Deosebit de valoroase sunt modalitățile de definire şi de clasificare a verbelor propuse de Mihai Eminescu. Definiția generală a verbului ca parte de vorbire este eminamente modernă: „Verbe se numesc acele cuvinte atributive cari exprimă starea, acțiunea sau pasivitatea unui obiect, împreunate cu calitatea de-a atribui subiectului acest cuprins al lor. …Ele spun deci despre un obiect (persoană sau lucru) cum că se află în cutare stare (omul hodineşte, *doarme*) sau face ceva *lucrează*, *citeşte*, *scrie*) sau că sufere ceva (cartea se citeşte, şcolarul *silitor e lăudat*). Pentru că noțiunea atributivă din verbe este vremelnică, se petrece în timp, de aceea ele în limba germană se numesc *Zeitwdrter*"[135]. În continuare, se menționează că verbul dispune de două forme care conțin numai noțiunea atributivă: „1) *participiul*, care exprimă în mod adiectivic şi curat noțiunea atributivă a verbelor (d. ex., *scriind*, *citind* – iubit, scris)" şi „2) *infinitivul*, care exprimă aceeaşi noțiune în mod substantivic (d. ex., *iubire*, *scriere*, vorbire, mergere)". Totodată, autorul constată că „forma infinitivului exprimă cuprinsul verbului în modul cel mai general şi mai nedeterminat, afară de orice raport gramatical, de aceea fiecare verb, privit în sine, obicinuim a-l cita în infinitiv, d. ex., verbul *a* iubi, a mânca etc.[136]

8.3. În funcție de relațiile sintactice exprimate, verbele se împart în „1) *subiective* a căror noțiune se mărgineşte la subiect" şi care „exprimă sau o stare-n nimeni a subiectului, d. ex., *eu dorm*, şed, sau totuşi o aşa activitate care după natura ei nu-i în stare de-a influența asupra unui obiect străin: d. ex., *eu* umblu, alerg, sar, şi 2) *obiective*, a căror noțiune, spre a fi pe deplin înțeleasă, are nevoie de-a fi referită la un obiect străin şi care exprimă „o activitate care purcede de la subiectul activ şi se referă la un obiect. Deci pentru întregire au nevoie, în româneşte, de un substantiv împreunat c-un adverb… Aceasta se numeşte recțiunea verbelor obiective"[137]. În situația în care verbul cere un nume în acuzativ, verbul este obiectiv şi se numeşte *tranzitiv*, „fiindcă noțiunea activității" lui „trece (nimeni) asupra unui obiect carele ni apare ca țintă a activității şi ni se prezintă ca pasiv". Alături de verbele tranzitive, autorul distinge verbele subiective „sub numirea de intranzitive" . Verbele la diateza activă şi la cea pasivă nu sunt decât două categorii deosebite de verbe, ci numai

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

două forme deosebite de prezentare a acțiunii *tranzitive*, în timp ce verbele *intranzitive* nu au un obiect pasiv „asupra căruia să se aplice acțiunea; deci, e firesc lucru că nu pot forma pasivul şi că trebuie să se arate întotdeauna în formă activă". Cu toate acestea, există verbe „care se pot întrebuința când ca tranzitive, când ca intranzitive, însă în asemenea întrebuințare îşi schimbă înțelesul"[138].

8.4. Verbele reflexive constituie, în opinia lui Mihai Eminescu, „o speție de verbe" aparte, acestea fiind situate „între tranzitive şi intranzitive". Ele prezintă „activitatea subiectivă sau starea subiectului sub forma unei reacțiuni asupra subiectului însuşi, astfel unul şi acelaşi lucru se arată atât ca subiect, cât şi ca obiect, atât activ, cât şi pasiv (Rom. *Eu mă bucur*)". Totuşi unele verbe „sunt din firea lor reflexive şi nici pot fi întrebuințate altfel", iar altele „pot fi întrebuințate atât tranzitiv, cât şi reflexiv cu înțeles subiectiv numai"[139].

9. Articolele publicistice ale lui Mihai Eminescu demonstrează că autorul lor avea cunoştințe profunde în problema corelației dintre limba literară şi graiurile sau dialectele acesteia, afirmând, în baza constatărilor lui Miron Costin „că cel mai frumos şi mai corect dialect românesc, cel mai apropiat de graiul italic se vorbeşte în Satmar, unde, cu toată emigrarea lui Dragoş, românii rămaşi acolo sub fratele lui, Voievodul Balc, sunt atât de numeroşi ca şi când n-ar fi ieşit nimeni din țară"[140]. Mai mult, autorul constată, pe bună dreptate, că „ceea ce există într-adevăr nu este limba scrisă şi vorbită de clasele culte, ci tocmai dialectele", fiind conştient că „deşi noi nu avem dialecte în înțelesul strict al cuvântului, totuşi plantele reale ale graiului viu sunt tocmai acele moduri de a vorbi din deosebitele părți ale românimii întregi", ca în concluzie să facă următoarea generalizare: „aceste dialecte stau în acelaşi raport cu limba scrisă ca şi mulțimea concretă de ființe organice de acelaş fel, însă totuşi deosebite între ele, cu chipul zugrăvit într-un atlante în care caută a se rezuma toate semnele caracteristice ale speciei ca atare, lăsându-se la [o] parte ceea ce e individual sau accidental". În baza acestor afirmații, poetul scrie că „limba cultă a unui popor e aşadar o abstracțiune şi o unealtă artificială comparată cu dialectele vii şi totdeauna în mişcare a poporului. Îndată ce se scrie, limba începe a se pietrifica. Limba scrisă are ceva determinat, nemişcător, mort: dialectele produc cu asupra de măsură formațiuni nouă, cari câteodată trec în scriere, câteodată nu", de aceea „a aduna rămăşițele graiului viu din documente private este deci o lucrare care dă cel mai sigur material pentru o gramatică istorică a limbii"[141].

10. Luând în discuție stilurile limbii române, intuiția lingvistică îi permite poetului să constate în „Timpul", 1 aprilie, 1881 că „unitatea actuală a limbei vorbite, deşi e în parte un merit special al epocei lui Matei Basarab, dovedeşte totuşi că şi în această privire erau elemente cu totul omogene, preexistente limbei bisericeşti, cari înclinau a căpăta o singură formă scrisă", adică stilul colocvial, limba vorbită a existat înaintea stilului religios, iar „o unitate atât de pronunțată a limbei dovedeşte însă o unitate de origini etnice"[142].

10.1. Chiar dacă atestăm o anumită diversificare stilistică înainte de apariția literaturii scrise, aceasta se produce cu adevărat atunci „când dezvoltarea literaturii ajunge la punctul acela unde scriitorii îşi învinge şi-şi domină limba, deşi încă cu oarecare cheltuială de putere, atuncea ei scriu *mai* bine. Momentul ce precedă acestui stadiu se luptă cu o limbă încă barbară, momentul ce urmează se lasă cu totul şi în largul unei limbi învinse deja

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

şi stilul devine de toate zilele, *lat*" şi tocmai în situaţia în care aceste „două momente" sunt frecvente în egală măsură în operele scrise şi în vorbirea din viaţa publică, putem vorbi de o autentică diversificare stilistică a limbii române literare, adică va avea loc emanciparea limbii „de sub dominarea atât etimologică, cât şi sintactică a unei alteia sau a unora altora străine"[143].

11. O deosebită actualitate, mai ales pentru românii basarabeni, au opiniile lui Mihai Eminescu despre denumirea limbii şi despre identitatea noastră naţională. În această privinţă, popoarele din imediata noastră apropiere au încercat şi mai încearcă încă să ne califice ca fiind de orice origine, numai nu de origine romană, din care considerente poetul e declară cu promptitudine: „daci sau romani, romani sau daci: e indiferent, suntem români şi punctum. Nimeni n-are să ne-nveţe ce-am fost sau ce-am trebuit să fim; voim să fim ceea ce suntem – români" şi „a mai discuta asupra acestui punct sau a crede că frica de ruşi ne-ar ademeni să ne facem nemţi sau viceversa, sau cum cred ungurii, că de frica acestor doi ne-am putea găsi flataţi să ne contopim cu naţia maghiară, toate aceste sunt iluzii de şcoală", întrucât „limba şi naţionalitatea românească vor pieri deodată cu românul material, cu stingerea prin moarte şi fără urmaşi a noastră, nu prin deznaţionalizare şi renegaţiune"[144].

11.1. Este cunoscută dorinţa falşilor amici ai românilor de a ne declara stat multietnic sau multinaţional. În această ordine de idei, Mihai Eminescu susţinea: „voim statul naţional, nu statul cosmopolit, nu America dunăreană. Voim ca stejarul stejari să producă, nu meri pădureţi" şi condamnă tendinţa unor oameni politici de „a face pe român să semene cu orice parte a străinătăţii mai mult decât cu el însuşi; să semene a francez, a englez, a neamţ, numai a român nu". În baza acestor considerente, poetul conchide că „a persecuta naţionalitatea noastră nu însemnează însă a o stinge, ci numai a ne vexa şi a ne învenina împotriva persecutorilor", iar drept corolar logic afirmă că „nici un neam pe faţa pământului nu are mai mult drept să ceară respectarea sa decât tocmai românul, pentru că nimeni nu este mai tolerant decât dânsul". Istoria demonstrează cu lux de probe irefutabile că „ţările româneşti sunt acelea în care din vremi străvechi fiecare au avut voie să se închine la orice d-zeu au vroit şi să vorbească ce limbă i-au plăcut. Nu se va găsi o ţară în care să nu se fi încercat de a face prozeliţi din conlocuitorii de altă lege ori de altă limbă; hughenoţii în Franţa, maurii în Spania, polonii faţă cu rutenii, ungurii cu românii – toţi au încercat a câştiga pentru cercul lor de idei populaţiile conlocuitoare şi aceasta prin presiune, cu de-a sila", în timp ce „românul priveşte c-un stoicism neschimbat biserica catolică, atât de veche în Moldova, şi nu i-a venit în minte să silească pe catolici de a deveni orientali; lipovenii fug din Rusia şi trăiesc nesupăraţi în cultul lor pe pământul românesc, apoi armenii, calvinii, protestanţii, evreii, toţi sunt faţă şi pot spune dacă guvernele româneşti au oprit vreo biserică sau vreo şcoală armenească, protestantă sau evreiască. Nici una"[145].

Evident, înstrăinarea poporului de limba şi tradiţiile sale este o tendinţă criminală, tot aşa cum „e o încercare absurdă, daca nu mai mult, de a impune unui popor pe deplin format, incapabil de schimbare, ca să contracteze apucăturile unui geniu naţional mai greoi decât e al lui, de a-i impune limbi ce nu e în stare nici a le vorbi, nici a le pătrunde pe deplin, de-a-i întuneca deşteptăciunea şi claritatea spiritului lui cu calapoadele ab[s]trase ale unor limbi străine şi de-a nu-l lăsa să ajungă în bună pace la dezvoltarea pentru care l-a menit Dumnezeu"[146].

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

11.2. Toleranța românului a devenit proverbială, chiar dacă unele forțe imperiale din Orient interpretează dorința basarabenilor de a reveni la matricea lor românească drept o acțiune fascistă. Toate aceste afirmații nu sunt decât invenții și insinuări ostile la adresa poporului nostru, căci se știe că „românul e în stare a deveni catolic sau mahometan pentru a rămânea român, dar a-și schimba limba și naționalitatea nu se va învoi nicicând și oricare atitudine care i-ar periclita aceste bunuri, mai înalte pentru el decât chiar forma raportului său cu Dumnezeu, nu vor conveni nici inimei, nici spiritului său". În rest, românul este „foarte tolerant cu orice lege și orice limbă din lume, neamestecându-se nicicând în certuri religioase și respectând în mod egal credințele și convingerile orișicui", dovadă fiind faptul că „românul n-are de înregistrat în decursul unor lungi veacuri nici o răscoală religioasă, nici o persecuție în contra vreunei naționalități", de acea „ceea ce cere numai azi, ca și în veacurile trecute, este ca și limba lui să fie respectată în același chip și singura dușmănie pe care-o are românul este cea în contra elementelor cari nu supun silei numai trupul, ci și sufletul". Ca și pe vremea lui Eminescu, există elemente străine pe teritoriul nostru istoric care consideră că a ne vorbi limba este „ca un păcat, a o scrie sau a o apăra ca o crimă". Tocmai din această cauză se umplu „masele poporului nostru cu ură"[147].

11.3. Ca și în prezent în Republica Moldova, „în Rusia ca și-n Ungaria, întâmpinăm adversari naturali ai rasei noastre", din care cauză este inadmisibil de a aduce în fruntea statului „politica de aventuri și de alianțe a unor adunături fără de patrie, cari să-și facă din specula sângelui, a hotarelor, a cetățeniei române un mijloc de existență zilnică, un mijloc de câștig[148].

Republica Moldova, în calitatea sa de al doilea stat românesc, întâmpină aceleași obstacole în calea sa de afirmare ca stat național, ca și România în perioada de afirmare ca stat național român, căci populațiile eterogene, străine românilor prin limbă, religie, obiceiuri și aspirații politice, venind în țara noastră, caută cu toată înverșunarea să demonstreze că hotarele statului nostru nu sunt „totdeodată *margini ale naționalității noastre*". Și acest lucru se produce din cauză că străinii, pe lângă faptul că nu ne recunosc apartenența la poporul român, în baza unei false teorii a existenței unui „popor moldovenesc", vor cere să nu identificăm „statul român cu naționalitatea română, căci în acest stat sunt mai multe naționalități, pe cari nu le leagă decât comunitatea guvernului". Și să ne ferească Dumnezeu care e martor, „iar oamenii încă știu, cât de strămutabilă e forma guvernelor și cât de ușor se poate naște vreun eveniment care să le deschidă porțile la putere și acestor străini, mai cu seamă prin sprijinul ce-l au din vecinătate"[149].

Evident, frontierele statului nostru nu mai sunt marginile naționalității noastre, iar „bunul cetățean neautohton" originar din stepele ucrainene și ruseşti „e foarte numeros și foarte puțin scrupulos" și dacă acesta „s-ar mărgini a-și vedea de sărăcie și a se hrăni în mod onest n-am prea avea ceva de zis. Dar fără muncă, fără merit, fără a produce bunuri de utilitate, fără știință, fără de caracter, să-l vezi că dirige și determină soarta unui popor vechi, cu trecutul și caracterul lui, iată ceea ce nu se poate admite"[150].

15. În urma cercetării noastre putem ajunge la concluzia că Mihai Eminescu nu numai era informat asupra celor mai variate domenii din știința și cultura din timpul său, ci a cunoscut și ansamblul tuturor problemelor teoretice și practice ale lingvisticii: filosofia limbii, teoriile existente referitoare la originea și funcționarea limbii, istoria limbii române,

BDD-A6616 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

structura ei fonetică, lexicală şi gramaticală, inclusiv teoriile de sociolingvistică etc.

În fine, consultând numai parţial manuscrisele eminesciene, am ajuns la concluzia că Mihai Eminescu este o personalitate de excepţie în istoria culturii şi spiritualităţii româneşti şi am convingerea că oameni de talia lui este cu greu a crede că va mai avea vreodată poporul nostru.

Note bibliografice

[1] În această privinţă a se vedea: Amita Bhose. *Eminescu si limba sanscrită*. Bucureşti, Editura Cununi de stele, 2010.

[2] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediţiei. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 232.

[3] Ibidem, p. 325.

[4] Ibidem, p. 137.

[5] De altfel, comunicarea noastră ne-a fost sugerată de acad. Mihai Cimpoi, tot aşa cum sub conducerea Domniei sale sunt în proces de elaborare două teze de doctorat, prima având ca obiect de studiu Eminescu şi comunitatea europeană, iar ce de-a doua – Eminescu şi probleme de fizică.

[6] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV*. *Fragmentarium*, p. 630.

[7] Ibidem, p. 637-638.

[8] Ibidem, p. 646-647.

[9] Ibidem. p. 647-660.

[10] Ibidem, p. 70.

[11] Ibidem, p. 72.

[12] Ibidem, p. 17.

[13] Mihai Eminescu. *Între Scylla Charybda*. Chişinău, Editura Litera, 2005, p. 66.

[14] Ibidem, p. 66.

[15] Ibidem, p. 67.

[16] Ibidem, p. 67.

[17] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*, p. 681.

[18] Ibidem, p. 681.

[19] Ibidem, p. 681.

[20] Mihai Cimpoi. *Limba română, „Casă a fiinţei noastre”*//Akademos, Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, nr. 3 (22), 2011, p. 18.

[21] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*, p. 98.

[22] Ibidem, p. 241.

[23] Citat după Mihai Cimpoi, Op. cit., p. 18.

[24] Mihai Eminescu. *Între Scylla Charybda*, p. 66.

[25] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*, p. 647.

[26] Ibidem, p. 647.

[27] Ibidem, p. 31.

[28] Ibidem, p. 31.

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

[29] Ibidem, p. 637.
[30] Ibidem, p. 637.
[31] Ibidem, p. 68.
[32] Ibidem, p. 681.
[33] Ibidem, p. 637-638.
[34] Ibidem, p. 100.
[35] Ibidem, p. 647.
[36] Ibidem, p. 647.
[37] Ibidem, p. 647.
[38] Gheorghe Bulgăr. *Scriitori români despre limbă şi stil*. Bucureşti, Editura Albastros, 1984, p. 3.
[67] Ibidem, p. 99.
[68] Ibidem, p. 99-100.
[69] Mihai Eminescu. *Opere. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, p. 13.
[70] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XII. Publicistică*. Bucureşti, p. 126.
[71] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. X. Publicistică*, p. 105.
[72] Ibidem, p. 107.
[73] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. X. Publicistică*, p. 83.
[74] Ibidem, p. 83.
[75] Ibidem, p. 83.
[76] Ibidem, p. 84.
[77] Ibidem, p. 149-150.
[78] Ibidem, p. 150.
[79] Ibidem, p. 150.
[80] Ibidem, p. 84.
[81] Ibidem, p. 84.
[82] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*, p. 102.
[83] Ibidem, p. 101.
[84] *Gramatica sanscrită mică a lui Bopp în traducerea lui Eminescu* // *Caietele lui Mihai Eminescu*, vol. IV, Bucureşti, 1977, p. 68-79.
[85] Informația respectivă este prezentată detaliat în: Bhose Amita, *Eminescu şi India*, Iaşi, 1978.
[86] Ibidem.
[87] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 102.
[88] Ibidem, p. 393.
[89] Ibidem, p. 551-553.
[90] Ibidem, p. 551-592.
[91] Ibidem, p. 133-135.
[92] Mihai Eminescu. *Între Scylla Charybda*. Chişinău, Editura Litera, 2005, p. 66.
[93] Mihai Eminescu. *Scrieri politice şi literare*. Bucureşti, 1905, p. 12.
[94] Ibidem, p. 400.

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

[95] Ibidem, p. 12.
[96] Ibidem, p. 330.
[97] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. X. Publicistică*, p. 394.
[98] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XI. Publicistică*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, p. 157.
[99] Ibidem, p. 164.
[100] Ibidem, p. 164.
[101] „Timpul", 26, 29 ianuarie, 1 februarie 1880.
[102] Mihai Eminescu. *Scrieri politice şi literare*. Bucureşti, 1905, p. 341.
[103] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 107.
[104] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. X. Publicistică*, p. 43.
[105] Ibidem, p. 43.
[106] Ibidem, p. 43.
[107] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XII. Publicistică*. p. 250.
[108] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XII. Publicistică*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 252.
[109] Ibidem, p. 252.
[110] Ibidem, p. 252.
[111] Ion Rizescu. *H. Tiktin. Omul şi opera*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1971, p. 10.
[112] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 637.
[113] Ibidem, p. 637.
[114] Ibidem, p. 101.
[115] Ibidem, p. 101.
[116] Ibidem, p. 101.
[117] Ibidem, p. 115-119.
[118] Ibidem, p. 119-121.
[119] Ibidem, p. 121.
[120] Ibidem, p. 106-115.
[121] „Timpul", 17 septembrie 1878.
[122] „Timpul", 22 octombrie, 1881.
[123] „Timpul", 10 octombrie 1881.
[124] „Timpul", 17 septembrie 1878.
[125] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 101.
[126] Ibidem, p. 102.
[127] Ibidem, p. 103-105.
[128] Ibidem, p. 145-149.
[129] Ibidem, p. 176.
[130] Ibidem, p. 106.
[131] Ibidem, p. 177.
[132] Ibidem, p. 647.

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)

[133] Ibidem, p. 647.
[134] Ibidem, p. 647.
[135] Ibidem, p. 647.
[136] Ibidem, p. 647.
[137] Ibidem, p. 647.
[138] Ibidem, p. 647.
[139] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XIII*. *Publicistică*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 108.
[140] Ibidem, p. 115.
[141] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XV. Fragmentarium*. Addenda ediției. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p. 98.
[142] Ibidem, p. 98.
[143] Mihai Eminescu. *Scrieri politice şi literare*. Bucureşti, 1905, p. 66.
[144] Ibidem, p. 67-68.
[145] Mihai Eminescu. *Opere. Vol. XII. Publicistică*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 252.
[146] „Timpul”, 16 decembrie 1879.
[147] „Timpul”, 1 septembrie 1881.
[148] Ibidem.
[149] Ibidem.
[150] Ibidem.

BDD-A6616 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:11 UTC)